

Kirke- og kunsthistoriske Møder

afholdte i Aaret 1895.

Atter iaar har Selskabet for Danmarks Kirkehistorie, takket være den af Staten ydede Understøttelse, kunnet afholde en Række Møder under livlig Tilslutning paa forskjellige Steder i Landet. En Oversigt over denne Foredragsvirksomhed antages at ville have Interesse for et større Publikum.

Møde i Kjøbenhavn.

Efter Opfordring af en Kreds af theologiske Studenter holdt Selskabets Formand, Dr. H. F. Rørdam, d. 8de Maj 1895 et Foredrag paa Borchs Kollegium, hvis Emne var: Reformationens historiske Berettigelse med særligt Hensyn til Danmark.

Taleren begyndte med at bemærke, at der var en Tid, da det var god Protestantisme at betragte Paven som Antichrist, og Romerkirken som Babel, men at denne Anskuelse nu neppe havde mange Tilhængere, i alt Fald ikke i lutherske Kredse. Naar man ligeledes i sin Tid betragtede Middelalderen som idel Mørke, da skal det villig indrømmes, at Mørket var stort; men vi hævde dog ligefuldt, at der ogsaa var Lyspunkter paa det religiøse og sædelige Omraade, i Kultur og Litteratur, som maa stemme os forsonligt og anerkjendende overfor Middelalderens Kirke,

idet vi tilstaa, at vi have taget adskilligt i Arv efter den, som nok er værd at eje. Det er altsaa ingenlunde Meningen her at aabne et almindeligt Angreb paa Fortidens Kirke, eller ganske at bryde Staven over det Kirkeliv, som førtes her før Reformationen; thi hvor meget vi end maa betragte Romerkirkens nymodens Forsøg paa atter at vinde Indgang i Norden som en mærkværdig Anakronisme og et sørgeligt Tilbagefald til Vildfarelser, vi burde være ude over, saa lidet gjøre vi Herren eller Sandheden nogen Tjeneste ved at nægte, at denne Kirkeform til sin Tid har haft sin store pædagogiske Betydning. Vi skulle ikke, som man i Slutningen af forrige Aarhundrede var tilbøjelig til, betragte det hele som taabeligt Munkepræk, men se det som, hvad det var, en opdragende Magt, der af Forsynet var bestemt til at lede Menneskene fra Hedenskabets raa og utøjlede Liv til en sædelig og lovbunden Livsform, saaledes at de gjordes skikkede til en højere og renere Religiositet end den, Romerkirken ydede Mulighed for.

Det er værd at agte paa, at det ikke var de i religiøs og sædelig Henseende lavest staaende Folk af den kristnede Verden, hos hvem Reformationen slog igjennem, men meget mere hos dem, der stod højest i disse Henseender. Pædagogisk set kunne vi derfor sige, at for dem var Opdragelsen under Børnelærdommen nu til Ende, og at de nu vare modne til at træde op i en højere Klasse. Her i vort Fædreland var det ikke i mørke Afkroge af Landet, at Reformationen — som en anden Sekt — først fremstod og vandt Fodfæste, men det var i Stiftsstaden Viborg og i Landets vigtigste Handelsstæder, Malmø og Kjøbenhavn, hvor Dannelsen var forholdsvis størst, og hvor det aandelige Liv rørte sig stærkest.

Hvis hele Theorien om Paven som Christi Statholder og Rom som Kirkens Moderskjød havde nogen som helst Grund at hvile paa, saa maatte man jo, efter Regelen, at fra Hjærtet udgaar Livet, hos Paven og i Rom kunne lære Kristen- og Kirkelivet at kjende i dets reneste og fuld-

komneste Skikkelse; men enhver veed, at henimod Reformationen var netop det modsatte Tilfældet. Jeg skal ikke skildre for dem, hvilke Personligheder der den Gang beklædte Pavestolen, eller hvorledes Livet artede sig i Rom, da det vil være dem alle vel bekendt. Mange fra Norden besøgte i hine Dage Rom; de, der kom hjem derfra, vare utvivlsomt blevene klogere, klogere paa denne Verdens Handler, men — bedrø, dertil er der ikke mindste Spor.

Vi have nogle ret mærkelige Ytringer af en ung dansk Mand; som paa den Tid opholdt sig i Italien for at uddanne sig til Kirkens Tjeneste. Hans Navn var Jørgen Gyldenstjerne. Han tilhørte en af de mest ansete Adelslægter og var Broder til den daværende Domprovst, senere Biskop Knud Gyldenstjerne, og en nær Slægtning af den bekendte og med Føje ansete Biskop Ove Bille i Aarhus. Den unge Mand havde studeret en Tid i Rom, men opholdt sig i Sommeren 1526 i Bologna; derfra skrev han 15. August til sin ovennævnte Broder omtrent saaledes: Biskop Ove Bille, for hvem han havde den største Ærefrygt og Hengivenhed, havde i et faderligt Brev raadet ham til at vende tilbage til Rom for at fortsætte sine theologiske Studier der og særlig at tilegne sig den kirkelige Praxis; men dette Raad kunde han af flere Grunde ikke følge, dels fordi han nødigt nu vilde afbryde sine i Bologna vel begyndte civilretlige Studier, dels fordi Erfaringerne fra hans sidste Ophold i Rom afskrækkede ham. — Det er mærkeligt at læse den Skildring, den unge Mand, der synes ganske uberørt af den af ham omtalte »forvendte evangeliske Lære«, giver af Studieforholdene i Rom. Medens den theologiske Lærdom, som foredroges der, forekom ham gold og aandløs, havde han faaet et overvældende Indtryk af, at hele Praktiken gik ud paa at rive Præsteembeder til sig — »ligesom Gribbe styrte sig over Lig«. Vel havde han tænkt paa at begive sig til Rom, men ikke for at tilegne sig »de Spidsfindigheder eller rettere Bedragerier«, som lærtes der, men for atter

at være hos sin fortræffelige Lærer, Lazarus Bonamicus, der var draget derhen med Kardinal Campeggio¹⁾.

Blandt de mærkelige Optegnelser af Lektor Paulus Heliæ, hvori han i rigt Maal giver sin Galde mod Reformationen frit Løb, findes ogsaa nogle latinske Vers »udtagne af et gammelt Haandskrift i Sorø Klosters Bibliothek« — altsaa fra Tiden før Reformationen — om hvilke Lektor Povl ytrer, at »Indholdet kun er altfor sandt«, og det er omtrent følgende: Ved den romerske Kurie er alt tilfals. Fadermyndigheden er bleven et blodigt Tyranni. S. Peders Hus er ikke mere en Guds Ark, men en Røverkule, hvor de plyndrede Rigdomme ere ophobede. Saa mange Laster er Rom besmittet med, at det snarere maa kaldes den store Forførrerske end den gode Moder. Det Exempel, du giver, fører mange ind paa Forbrydelsens Vej. Forargelse giver du til alle Sider. »Verdens Moder du var, en Stifmoder nu er du vorden«. Alt gaar ud paa Bedrag, og Penge kan udrette alt²⁾.

Saaledes dømte man om Rom, før Luther var fremtraadt; intet Under derfor, at den samme Klage gjenlød under Reformationskampen: »Saa regjerer Gjerrighed det paviske Rige, at al Ting er fal for Penge, og derefter søge de æleneste i al sin udvortes Visdom og Snildhed. Der kan kjøbes Himmel og Jord, Sakramenter og Naade, Ærlighed og Uærlighed, Velsignelse og Forbandelse. Simon og Giezi de regjere Spillet«³⁾.

Det er stærke Udtryk, dog neppe for stærke. Kirkens Love vare strænge, men for den, der kunde betale, stod der stedse en Bagdør aaben. Dispensationerne var en Guldgrube for Kirkefyrsterne. Hint gamle Ord af Macedoneren

¹⁾ Se Danske Mag. 5. R. I, 223 ff., hvor Jørgen Gyldenstjernes Breve findes meddelte i det latinske Originalprog.

²⁾ Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 126.

³⁾ Peder Laurensen, En stakket Undervisning imod Pavens, Bispernes og deres Disciples Statuter og Love, udg. af Rørdam, S. 61.

Filip: »ingen Stad er uindtagelig, naar et Æsel, belæsset med Guld, kan komme ind ad dens Porte«, kom atter til at gjælde, og det Exempel, som blev givet af den romerske Kurie, virkede nedad og korrupperede alle Forhold.

Det var uhyre Summer, Paverne forlangte af Bisper og Ærkebisper for Stadfæstelse af deres Valg. Jevnlig skete det ogsaa, at Paven ved Provision overdrog en af sine »Kurtisaner«, en Kardinal eller et andet stort Kreatur, det ledige Sæde. Selvfølgelig havde en saadan italiensk Stormand ikke videre Lyst til at forlægge sin Residens til det kolde Norden; han arrangerede sig da med en hjemlig Aspirant til Sædet og overlod ham Bestyrelsen deraf mod en aarlig Afgift. Følgende Exempel kan tjene til Illustration: 1495 valgte Slesvigs Kapittel Detlev Pogwisch til at beklæde den ledige Bispestol; men Paven beskikkede ved Provision Johannes de Castro, Biskop af Agrigent, til Biskop i Slesvig, og Detlev Powisch kom først i Besiddelse af Bispestolen efter at være kommen til Akkord med sin sicilianske Konkurrent om en anseelig aarlig Affindelsessum, og efter at have betalt Paven 3000 Gylden for Konfirmation. Da Bispekandidaterne jo sjældent eller aldrig havde saadanne Summer til Raadighed, maatte en ikke ringe Del af deres senere Virksomhed gaa ud paa at pine Pengene ud af Stiftet, og da i første Linie — under forskjellige Titler, som Subsidium Pallii, Cathedraicum osv. — af Præsterne, som saa atter maatte se, om de kunde komme til deres Udlæg igjen ved at presse Menighederne. Men deraf kom den Klage mod Præsterne, som henimod Reformationen lød saa højt: »De sælge de hellige Sakramenter i Sygdom og den sidste Nød, saa naar man ikke vil give i Skriftepenge en Ko eller Hest, ville de ikke uddele Sakramentet«.

Nogle af de Afgifter, Bisperne afpressede Lægfolk i deres Stifter, synes os lidet sømmelige. I vort Rigsarkiv findes saaledes »nogle Artikler paa Bispens Rente« af Falster, der kjendelig ere fra Tiden henimod Reformationen. Blandt Bøder, som Bisen af Fyns Stift oppebar, nævnes:

»Item Kvindfolk, som er belagt, og gaar siden for Mø, give 18 Skilling«. Man plejer ellers at mene, at den Skade, her sigtes til, ikke kan repareres. Men nej! Bispnen havde Magt til at gjøre en krænkter Kvinde atter til Mø; men det kostede Penge. Dog synes Betalingen taalelig, skjønt 18 Skilling i hine Tider var mange Gange mere end i vore Dage. Imidlertid kunde det dog udlægges som Ytring af Barmhjertighed mod en ulykkelig Kvinde. Langt mere oprørende forekommer os følgende Indtægtsposter: »Om nogen rører Fontevand af Legemet¹⁾, med Hænder eller andre Lemmer, da bøde derfor (Beløbet angives ikke, men har vistnok rettet sig efter vedkommendes Formue og Lejlighed), eller Lemmet afhugges«. Ligeledes: »Om nogen rørte Kalk eller de smaa Klæder, som lægges paa Kalken«; ligeledes: »Om nogen rørte ved Sakramentet«. Man betænke, hvilken barbarisk Lov: at afhugge det Lem, hvormed nogen (naturligvis Præsterne undtagen) af Vanvare var kommen til at berøre Vandet i Døbefonten eller de smaa Klæder, som lagdes over Kalken! Men exequveret blev Loven vistnok kun yderst sjældent, da man kan være vis paa, at Folk heller gav den højeste Bøde, der forlangtes, end de vilde miste Haand eller Fod.

En anden Indtægtskilde for Biskopperne var Præsternes sædelige Forseelser foranledigede ved Cølibatsloven. Hvilken Sum af Synd og Samvittighedsnag denne Lov har foranlediget, lader sig ikke udmaale, medens det samtidigt skal indrømmes, at neppe noget af de pavelige Dekreter i højere Grad har fremmet det hierarkiske System end dette. »Ved det ukristelige Ægteskabsforbud«, siger Karmeliteren Peder Laurensen 1533, »er der givet de arme Præster stor Horeris og Slemheds Aarsag, og de arme forløkkede og bedragne Præstedejer en Fortvivlelses og Helvedes Begyndelse, som man vel formærker af deres Ord, som de pleje at sige: Er Helvede hedt, da er Præstens Lammekjød

¹⁾ Vistnok skal det forstaaes: med et Del af sit Legeme.

fedt — og andre saadanne Fortvivlelses Ord og Ondskab, som den babyloniske romerske Brud kommer afsted. Guds Lov og Naturens Ærlighed maa de ikke følge i Ægteskab. Deres Pavelov kunne de ikke holde, Kvinder kunne de ikke være foruden. De ere Guds Strænghed den evige Død skyldige, uden de snarlig give deres Skjørlevned over; de ere ogsaa efter deres Kirkelov i Band, og de ere æreløse. Bisperne kræve Penge og tage Smugensæt (Bestikkelse) for Horeri, og derfor ere de ublu Hunde, som Kirkeloven siger og bør at sættes af deres Biskopsdømme¹⁾.

Vilde nogen benægte, at Bisperne gjorde sig en Indtægt af Præsternes Synder, da kan Beviset derfor føres ved historiske Aktstykker. Et af de ejendommeligste Exempler, der kan tænkes, er, at 7 under Snøde Præstegaard paa Langeland hørende Fæstebønder fra o. 1480 af og indtil vor Tid have betalt en aarlig Afgift, fordi deres Sogneherre var kommen for Skade med sin Tjenestepige. Præsten blev af Biskop Carl Rønnoy i Odense bl. a. straffet med, at der blev lagt en Afgift til Bispeembedet paa hans Bønder, ligesom disse — skjønt boende paa Nordspidsen af Langeland — hver skulde gjøre to Dages Arbejde aarlig paa Mølleedæmningen ved Bispeslottet Ørkel ved Svenborg. Da de katholske Bispers Ejendomme ved Reformationen bleve inddragne under Kronen, tilfaldt Afgiften Kronen, og fra denne overgik den senere til Lensgreverne paa Tranekjær, efter at man forlængst havde glemt, hvorfor disse Bønder beskattedes haardere end andre²⁾.

Den Gang de evangeliske Prædikanter i Sommeren 1530 forsamledes i Kjøbenhavn for at staa til Regnskab for deres Tro og Lære, indgav de paa given Foranledning en Forestilling (»et Klagemaal«) til Kongen om, hvad de

¹⁾ P. Laurensen, En stakket Undervisning imod Pavens og Bispers og deres Disciples Statuter og Love, udg. af Rørdam, S. 54 f

²⁾ Se Uddragene af »Snødebogen« i Kirkehist. Saml. II, 256 ff. og i Saml. t. Fyens Hist. og Topogr. IV, 172 f.

havde at udsætte paa de katholske Bisper¹⁾. Den bestaar af 12 Artikler og er affattet i et forholdsvis moderat Sprog. Disse Artikler kan det have sin Interesse at kjende, naar vi skulle paavise, hvad det var, der hos os vakte Trangen til Reformation og fremkaldte Forlangendet derom. De lyde saaledes med Modernisering af enkelte gammeldags Udtryk og med Udeladelse af et og andet mindre væsentligt:

»Dette er vor første og største Klage paa disse gode Herrer, at de bære biskoppeligt Navn og ikke det bevise med ret tilbørligt Embede og biskoppelige Gjerninger, efter den hellige Skrifts Lydelse. De prædike ikke alene selv intet, men de tilskikke ej heller kristelige, lærde Prædikere og Sognepræster i deres Stift, som deres Embede tilburde. Men de tilstede grovelig ulærde og ugudfrygtige Mænd, som prædike Fabler og menneskelige, løgnagtige Paafund efter Munkedrømme. Saadanne vie og skikke de til Sognepræster, idet de med Ed forpligte dem til at prædike intet andet end det, som de have ladet prædike tilforn. Men dem, som prædike Evangelium og straffe Løgn og anden Uredelighed, som er dækket under Gudeligheds Skin, be- raabe og forfølge de. Og saa tilstede de en Hob løgnagtige Bissemunke og Afladsbrødre at fare omkring og forhindre og fordæmpe Evangelium hos enfoldige Folk. Hvilke ogsaa udsuge den fattige Almue for Gods og Penge, saa de rette fattige maa savne deres tilbørlige Almisser og lide Nød. I deres Domkirker og Klostre lade de holde en Hob afgudiske Messer, istedetfor at de skulde holde Lectier og Prædiken med anden ret Gudstjeneste for den store Rente. De uddele Sognene uligelig iblandt Kanniker, Herrebørn og andre, som ingen Tjeneste gjøre; tilmed lade de én have 6 eller 7 Sogne. Ligeledes forbeholde de sig mange Sogne til deres mange Gaarde, og lade siden deres Skrivere, Læsepræster og andre fattige Præster være deres

¹⁾ Trykt i Malmøberetningen om Artiklerne fra Herredagen 1530, udg. af Rørdam, S. 55 ff.

Trælle til samme Sogne. Derimod ville de (imod Kirkelov og redeligt Skjel) ikke tilstede, at Almuen maa bruge sin kristelige Frihed og selv, med kristne og lærde Mænds Raad, tilkalde sig kristne, evangeliske Tjenere. De forbyde Præstemænd at gifte sig i Ægteskab, og dermed gjøre de den største Part af dem til Skjørlevnere og Horkarle. Men hvad somme af dem selv ere, det tale vi nu intet om«.

Fæste vi Opmærksomheden nærmere paa dette »Klage-maal«, da er det let nok ved Kjendsgjerninger at godtgjøre, at Ankerne ikke vare ubeføjede. Bispernes store Eiendomme, der gjorde dem til Landets største Jordegodsbesiddere, lod dem føle sig og optræde som verdslige Stormænd, for hvem det kirkelige Embede var noget uvæsentligt, uden for saa vidt det berørte deres verdslige Magtstilling. For en kirkelig Betragtning var det saare uværdigt, at en Biskop med Rette kunde anklages for »Manddrab, Plovfred, Vold, Hærværk, Tingfred« m. m., øvet mod Folk i hans eget Stift, som Tilfældet var med Biskop Ejler i Aarhus (1489), selv om han ikke med egen Haand havde udført disse Bedrifter¹⁾, eller at den fynske Biskop Jens Andersen (Beldenaks) Folk med eller uden deres Herres Vidende dræbte Enkedronning Christines Lensmand paa Næsbyhoved, Otto Porsfeld, en Udaad, som Biskoppen siden kom til at bøde haardt for²⁾. Men det maa være nok med disse Exempler (som lettelig kunde forøges) paa Bispernes Misbrug af deres Magt. En anden næsten ligesaa brutal Fremgangsmaade, var den Anvendelse, som gjordes af Bannet i Sager, der vare langt mere af verdslig end kirkelig Art, navnlig saadanne, som vedrørte gejstlige Stiftelsers Ejendomme. Vi have endnu slige Bandsformularer i det danske og latinske Sprog, prægede af en næsten diabolisk Opfindsomhed, for, i alt Fald i Ord, at male en Klosterforuretter eller en Angriber af kirkelig

¹⁾ Hübertz, Aktstykker vedk. Aarhus, I, 68 fl.

²⁾ Paludan-Müller, Jens Andersen Beldenak, 2. Udg. S. 19 f.

Ejendom ned i Helvedes Afgrund¹⁾. Herrens Ord: Velsigner, men forbander ikke — syntes ganske glemt, naar det gjaldt at komme en Modstander tillivs i Processer af verdslig Art, hvor Retten i og for sig jo lige saa godt kunde være paa Lægmandens som paa den gejstlige Stiftelses Side.

Middelalderens Interdikter over hele Lande, hvorved Tusinder, ja Millioner uskyldige Mennesker stødtes ud i Hedenskabets Elendighed, fordi en Kejser og Konge var kommen i Strid med Paven eller med en Ærkebiskop, skal her lades uomtalt, fordi dette Vaaben henimod Reformationen var blevet at »fulmen brutum«, der ikke lod sig anvende som i gamle Dage.

Naar »Klagemaal« anker over, at Bisperne tilstedte og begunstigede »afgudiske Messer« i Stedet for at fremme Guds Ords Prædiken, saa kan Udtrykket maaske synes vel stærkt; men betænke vi den Rolle, de »læsne og sjungne Messer« spillede, og den Overtro, der var knyttet dertil, saa forstaa vi Reformatorerens Iver for alvorlig at udpege denne Vildfarelse. Sagen var, at der ikke var noget Led af Gudstjenesten, der betalte sig saa godt som Messen, særlig i dens Skikkelse af Sjælemesse. Man har fra hine Tider en Fortælling, der viser Menigmands Betragtning af Sagen: En Bondekone kom til en Skolemester med sin Søn og bad om, at han vilde tage ham i Lære. »Hvad vil Du da, at han skal lære«, spurgte Skolemesteren. »At holde Messer«, sagde Konen, »for det betaler sig; det andet kan altid komme«²⁾.

Sjælemesserne, med det Formaal at forkorte de afdødes Pine i Skjærsilden, var i det hele (og er vel endnu) den Guldgrube, hvorfra Romerkirken væsentlig øste sine Midler til at lønne den uhyre Stab af Gejstlige. Men fordi den stillede rige Midler til »Kirkens« Raadighed, er den kristelige Forsvarlighed ikke dermed bevist. Vi kunne vel ikke i

¹⁾ Ny kirkehist. Saml. IV, 463 f. Rørdam, Hist. Kildeskrifter I, 278 ff.

²⁾ Er. Lætus, Margaretica, Francof. 1573, Proœmium.

Almindelighed misbillige de efterladtes Bønner for deres afdøde; men hine betalte Sjælemesser staa i Sandhed ikke fjernt fra »Afguderiet«. I det hele har den Tanke at kunne betale andre for at læse de Bønner eller udføre de Guds-frygtighedsgjæringer, man ikke selv kan overkomme, for vor Tanke noget saa besynderligt, at det endog opvækker vor Latter, naar vi høre, at Hertug Frederik I's Gemalinde, medens hun (c. 1512) om Sommeren nød Landlivet i den slesvigske Marsk, betalte fattige Koner for at faste paa hendes Vegne, naar hun ikke selv var oplagt dertil¹⁾.

Sognenes utilstrækkelige Forsyning med Præster er ogsaa en af Klagerne, og jo mere vi nærme os hen imod Reformationens Tid, desto mere højlydt bliver denne Klage. De talrige Sognekirker, der laa under Klostrene, besørgedes af Munke, der om Søndagen kom vandrende fra det ofte fjærntliggende Kloster for at læse Messe²⁾. Under Domkapitlerne laa mange Sogne, hvor Tjenesten forrettedes omtrent paa samme Maade, ved en »Løbeprest«, en Vikar eller Kapellan, vedkommende Prælat eller Kannik, for den lavest mulige Betaling, havde lejet til at foretage de kirkelige Handlinger. Man hører derfor om Herreder med en 14—15 Kirker der kun havde ganske faa faste Sognepræster³⁾.

Den Omstændighed, at der strejfede talrige »Bissemunke«, Udsendinge fra Tiggerklostrene, omkring og hist og her holdt Messe, hvor de kunde se deres Snit⁴⁾, var kun til Opløsning af den kirkelige Orden, men kunde ikke erstatte Savnet af fastboende Sognepræster. For øvrigt vare Tiggermunkene en sand Landeplage. Man tænke sig hele Korpser af slige privilegerede Tiggere, der Uge efter Uge drog om og brandskattede de nærmeste Herreder.

¹⁾ Suhms Saml. II, 2, 194.

²⁾ Kirkehist. Saml. 4. R. I, 785 ff.

³⁾ Hviltfeldt, Danmarks Riges Krønike, S. 1337.

⁴⁾ Se t. Ex. Kirkehist. Saml. 3. R. III, 237 f.

Fik de ikke, hvad de forlangte, da var det ikke Velsignelser, de efterlod. Nogle Tiggerklostere drev det til at hjem søge hele Landskaber, som Antoniterne i Morkjær (i Nærheden af Slesvig), hvis Terminanter naaede helt op til Aalborg¹⁾. Kuriøst var det, naar et nyt privilegeret Tiggersamfund optraadte i en Egn, paa hvilken andre Ordener mente at have Eneret; thi da kunde det komme til alvorlige Fjendtligheder mellem de forskjelligt farvede »Brødre«, som den Gang de Sølvitsborg og Torrekov Munke søgte »at drive St. Anna ud af Blekingen«²⁾.

Intet Under, at da Omslaget skete, var Tiggermunkene dem, der først fik Folkeforbitrelsen at finde; thi mangensteds havde de lagt en næsten utaalelig Byrde paa Almuen, som skulde mætte disse ørkesløse Tryglere og yde dem Midler til at bygge deres prægtige Klostere og Kirker.

Hvad »Bissemunkene« ikke gjorde, det gjorde »Afladsbrødrene«. Naar vi skulle skildre den kirkelige Nødsstand henimod Middelalderens Slutning, da indtage disse Blodsugere en fremtrædende Plads. Materialet til Skildring af den behøve vi imidlertid ikke søge hos protestantiske Skribenter, da en saa hadsk Luther-Fjende som Paulus Heliæ har tegnet følgende Billede, hvis træffende Lighed neppe kan betvivles:

»I Aaret 1502 kom en dansk Doktor ved Navn Herman (Andersen), det hørte til St. Hansbrødrenes Orden i Odense Kloster, her til Danmark som Udsending fra Paven i Rom for at prædike et saakaldet Korstog mod Tyrken, men ved sine Afladsbreve og Buller, det vil sige ved den rene, skjære Frækhed, udslukkede han megen Fromhed. Thi den Slags Legater og deres Vikarer lærte ikke Folk at vise Anger, men at synde uden Frygt, og da blev Vinduet for første Gang aabnet for Lutheriet. Og aldrig er Tyrken bleven saa mægtig, som da man begyndte at prædike

¹⁾ Kirkehist. Saml. II, 342 ff. — 4. R. II, 194.

²⁾ Rørdam, Kbhvns. Kirker og Klostere i Middelald., S. 349.

Korstog mod ham, hvorved de Kristnes Riger ere blevne udplyndrede, men den romerske Paves Slægtninge berigede, medens Tyrken triumferer mere og mere, og det sidste stadig bliver værre end det første. Thi denne Korstogs-prædiken var ikke en Frugt af Fromhed men af Havesyge¹⁾.

Senere kom den bekjendte pavelige Legat og Afladshandler Angelus Arcemboldus her til Landet, og han gjorde det, om muligt, endnu værre. Naar en saadan Potentat kom til en By, da ringedes der med alle Kirkernes Klokker, Præsterne med Hostien drog ham i Møde i højtidelig Procession, og ve den, der vovede at hæve sin Røst mod den Syndsforladelsens Skylregn, som nu stundede til; det gjaldt Frihed og Liv for den formastelige. Jevnlig førte de store Afladshandlere et Trykkeri med sig, hvorved de bestandig kunde forny Oplaget af deres Varer²⁾. Thi hvad de solgte, var trykte, latinske Blanketter, hvori Kjøberens Navn indførtes med Pennen. Det er de bekjendte Afladsbreve, hvoraf vi endnu have ikke saa faa bevarede. Hvilke Reservationer Brevet mulig indeholdt, om at Kjøberen skulde gjøre Bod og Bedring, forstod han jo intet af, men det stod desto fastere, at han var bleven lettet paa en dobbelt Maade, lettet for sine Penge eller Varer, og lettet for sine Synder, saa han kunde le og græde paa samme Tid.

Det var i Aaret 1517, at Arcembold huserede her i Norden; samme Aar fremstod den Munk, der har befriet vort Fædreland for alle senere Afladshandlere. Luther var den Svøbe, Herren brugte til at drive Vexellerne og Kræmmerne ud af Helligdommen. En Svøbe slaar haardt, det er dens Art; men var der taget blidere paa Nelderne, havde vi maaske endnu siddet midt iblandt dem.

¹⁾ Skibykroniken i Heises Oversættelse, S. 43.

²⁾ Se min Afhandl. om Kardinal Raimond Peraults Sendelse til Norden, i Kirke-Kalender for Slesvig Stift, udg. af Barfod og Rørdam, II, 105 ff.

Dog var dette ikke Reformatorenes eneste Gjerning. Det nedbrydende Arbejde kan have sin Berettigelse; men kun naar Bygmesteren staar rede til at fylde Tomten og erstatte den nedbrudte Bygning med en ny og bedre. Reformationen var ikke et Udslag af en gold Radikalisme, end ikke, som det jevnlig høres fra romersk Side, en rationalistisk Bevægelse. Enhver, der fordyber sig i Reformationens litteratur, vil komme til et ganske andet Resultat. Reformationen er i sin dybeste Grund et Arbejde i Troen paa den levende Gud og den, han udsendte, Jesus Christus, en Stræben efter at bygge med Guld, Sølv og ædle Stene paa den Grund, Herren og hans Apostle have lagt, en Tilbagevenden til »Guds Ord og det rene Evangelium«, rensat for de Udvæxter og Paahæng af pavelige Dekreter og uhjemlede Traditioner, som i Tidens Løb havde skjult Herrens Gjerning og gjort Menigheden umyndig, medens den havde hævet Hierarkiet til en Myndighed, der hemmede Statsmagten, holdt det menige Folk bundet i Overtro og Uvidenhed, og røvede Herren den Ære, som ene tilkommer den treenige Gud, Fader, Søn og Helligaand.

Romerkirken — og det samme gjælder den græsk-russiske Kirke — kan maaske være en passelig Opdrager, saa længe Folkene befinde sig paa et barnligt, uudviklet Stade; men videre strækker dens providentielle Hverv sig ikke. Skal Menneskene gøres skikkede til at voxne op »til Mands Modenhed og Christi Fyldes voxne Alder«, da maa det ske ad andre Veje.

Møde i Hillerød.

Efter venlig Opfordring fra Hr. Slotspræst B. Paludan-Müller samledes man den 28. Maj i Hillerød til Møde. Det faldt i to Afdelinger, den ene i Latinskolens Solenitetssal, den anden i Slotskirken. Begge Steder var Besøget talrigt, dog særlig i Kirken. Der foreligger i det

mindste tre udførlige Referater af Foredragene, nemlig i Frederiksborgs Amts Avis, i Frederiksborg Amts Tidende og Adresseavis og endelig i Frederiksborg Amts Dagblad. Det er vanskeligt at give noget enkelt af disse, i det hele omhyggelige Referater et absolut Fortrin; men da vi dog ikke kunne meddele dem alle tre, indskrænke vi os til følgende:

Dr. H. Rørdam begyndte med at minde om, at det var 24 Aar, siden Selskabet sidste Gang holdt Møde i Hillerød; der var derfor vistnok kun faa tilbage af dem, der den Gang vare tilstede, men det kirkehistoriske Selskab, der var lige gammelt med vor Grundlov og skyldte sin Oprindelse til det aandelige Opsving, der 1848 var sket i vort Folk, havde i de henrundne Aar fortsat sin Virksomhed efter den oprindelige Plan, og man havde i de sidste Aar set sig i Stand til at udvide den ved Foredrag rundt om i Landet efter en større Maalestok end nogensinde tidligere, en Virksomhed, som man haabede at kunne fortsætte gennem flere Aar. Man havde nemlig indhøstet Erfaring om, at det var en taknemmelig Gjerning at meddele Oplysninger om vort Folks kirkelige Fortid. En talrig og opmærksom Tilhørerkreds fattedes ikke, hvor man kom frem, og man turde haabe, at Selskabets Virksomhed vilde bidrage til en bedre Bevaring af de Minder fra Fortiden, som vare os levnede.

Professor Dr. Fr. Nielsen talte derpaa omtrent saaledes¹⁾: Naar man er samlet i en af Danmarks yngste Kjøbstæder, har man ikke, som mange andre Steder, middelalderlige Minder at knytte Foredraget til. Egnen heromkring har dog i Middelalderen ikke været uden Betydning i kirkelig Henseende. Særlig henviste Taleren til Esrom Kloster. Dette havde oprindeligt været stiftet af Benediktinermunke; men allerede 1153 blev det et Datterkloster af Citeaux. Cistercienser-Munkene drev oprindeligt

¹⁾ Især efter Referatet i Frederiksborg Amts Avis (forkortet).

Afholdenheden meget vidt; men senere slappedes Kloster-tugten. Deres oprindelige Strengthed lagde sig bl. a. for Dagen overfor Gudstjenesten, Sangen skulde være jevn, Kirkekarrene simple o. s. v. I Begyndelsen havde Cistercienserne vanskeligt ved at trænge igjennem, men efterat Bernhard af Clairvaux havde sluttet sig til dem, vandt de Fremgang. Efter hans Mønster lagde Cistercienserne deres Klostre i Dalene som Tegn paa Ydmyghed; Bernhards Person var selv et Udtryk for Jevnhed. Gjennem ham vandt man den danske Kirkefyrste, Erkebiskop Eskild i Lund, der blev overvældet af Bernhards mægtige Personlighed. Eskild følte selv Trang til at blive Munk i Clairvaux; men Bernhard, der indsaa, at han kunde have mere Nytte af ham, hvis han blev i Norden, bevægede ham til at indføre en Flok franske Cisterciensermunke. Man har en Række Værnebreve fra Paverne for Esrom Kloster. Men af Klosteret selv er der nu kun faa Levninger tilbage; nogle Murrester, Grave, en Ovn m. m. har man udgravet. Taleren formodede dog, at hvis man engang foretog en planmæssig Udgravning, vilde man kunne opnaa et klarere Overblik over, hvorledes Klosteret har set ud. Det har været en stor Bygning, og der har været en Række smaa Kapeller; man kjender endnu Navnene paa de Helgener, en Del af disse have været indviede til. Klosterets Beliggenhed var valgt med Smag. Ligesom andensteds var det anlagt ved en Sø, forat man kunde faa rigelig Fisk i Fastetiden. I Skovene kunde Munkene finde Stilhed. Af Træerne kunde de opføre den første Klosterbygning; thi oprindelig har det sikkert været af Tømmer, førend man fik Raad til at bygge et Kloster af Sten. I Esrom have Munkene da ført et stille Liv, i Begyndelsen meget strengt og tarveligt, og man gik meget alvorlig frem imod Brud paa Reglerne, bl. a. var det en Forsyndelse at skrive Vers. Dette Liv har sat sig Spor baade i vort Fædreland og udenfor. Ved Bingen i Tyskland boede en bekendt Kvinde, den hellige Hildegard, berømt for sin Hellighed og sine Mirakler. Hun har efterladt sig

Breve, deriblandt et af 1163, til Broder Frederik i Esrom, rimeligvis den senere Abbed af det Navn. Allerede dengang havde man altsaa Blikket henvendt paa Esrom. Ærkebiskopper og Konger gav Klosteret store Privilegier, deriblandt Frihed for Told og Skibsafgifter. Bekjendt er Esrom Klosters Strid med det nærliggende Æbelholt. Biskop Absalon havde fra Paris indkaldt Abbed Vilhelm, der var bleven Abbed i Æbelholt Kloster ved Arresø. Naar to Klostre laa saa nær ved hinanden, kunde de ofte ikke forliges; der udviklede sig et spændt Forhold imellem dem paa Grund af Lysten, som ethvert af dem havde til at udvide sin Myndighed. Striden her skal være opstaaet ved, at Æbelholt fik Ret til Tienden af Tjæreby Sogn; Esrom, der ogsaa havde Ejendom i Sognet, saae deri et Indgreb i sin Ret. Munkene i Æbelholt levede yderst tarvelig; nogle løb derfra, og de bleve godt modtagne i Esrom. Abbed Vilhelm blev meget fortørnet derover og erklærede Abbeden i Esrom for en »Menneskeæder«, fordi han tog hans Munke. Senere blev Forholdet dog godt igjen. Efterhaanden vaagnede blandt Cistercienserne flere Interesser, bl. a. for boglig Syssel. Saaledes ogsaa i Esrom. Klosteret modtog den ene Gave efter den anden, og den store Godsbesiddelse gav Magt og Indflydelse. Kongerne besøgte Klosteret, og der fandt Dronning Margretes Moder, Helvig, Valdemar Atterdags Dronning, sin Grav. Hvorledes kom hun dertil? Man har ment, at hun har levet skilt fra Kongen, indespærret paa Søborg Slot. Dog vedrører Tovelille-Sagnet ikke Valdemar Atterdag, som man forhen mente, men stammer fra Valdemar den Stores Dage. Men Dronning Helvig har i ethvert Tilfælde været stærkt knyttet til Esrom Kloster. Dronning Margrete anordnede det saaledes, at der til evig Tid skulde læses Messe for hendes Moder i Esrom Klosterkirke. Et af de mærkeligste Sagn om Munkenes daarlige Liv, det om Broder Rus, er henlagt til Esrom. Dog behøver dette ikke at betyde, at Munkene her vare værre end andre. Men Forfatteren til det oprindelig tyske Sagn har mulig foretrukket at hen-

lægge Scenen til et nordisk Kloster, og Esrom var et af de mest bekendte.

Esrom var nemlig vel kjendt udenfor Landet. En Afdeling af Munke herfra nedsatte sig blandt Venderne for at udbrede Kristendommen, og oprettede to Klostere der. At man saaledes fulgte de danske Korstogs Spor, tyder paa, at man ogsaa i Esrom har fulgt disse med Interesse. Det mærkeligste Kloster, der udgik fra Esrom, var Sorø, der kom til at spille en stor Rolle. I Nærheden af Limfjorden anlagdes Vitskøl Kloster og i Sønderjylland Guldholm, og alle disse Klostere stod i nøje Forbindelse med hinanden. I nogle af dem, deriblandt i Esrom, optegnedes historiske Minder.

I det hele bevarede Esrom Kloster sin Anseelse og Magt indtil Reformationen. Vel vedblev det endnu en Tid lang derefter at bestaa, om end i reformeret Skikkelse, men dets Betydning var for stedse forbi. I 1559 blev den sidste Abbed sendt til Sorø for at faa Naadsensbrød der, og Klosterets Bygninger nedreves, for at Stenene kunde anvendes ved Opførelsen af Frederiksborg Slot.

Efter en Sang talte H. Rørdam om de kirkelige Minder, der knytte sig til Hillerød By og Frederiksborg Slot. Hvad der særtegner denne Del af Sjælland er især de udstrakte Skove; fra gammel Tid var det Sjælands »Skovbygd«. Flere af Sognene vare af overordentlig stor Udstrækning; særlig gjælder dette Tikjøb Sogn. Hillerød var ikke noget Sogn, men en lille By under Tjæreby Sogn. Den kirkelige Betjening var i Middelalderen kun tarvelig. Flere Steder bestod den væsentlig i, at en Munk kom om Søndagen vandrende og holdt Messe. Vi vide ikke sønderligt om, hvorledes Reformationen er bleven udbredt i denne Egn. Først fra den Tid af, da Frederiksborg Slot byggedes, falder der klarere Lys over Forholdene. Omtrent paa Slottets Plads laa fra gammel Tid af Hovgaarden Hillerødsholm, og i Nærheden af den de to Smaabyer

Hillerød og Ølskjøb. Hillerødsholm forekommer allerede 1275, da Anders Petersen Vædder udstedte et Brev herfra. Ved Reformationstiden kom Gaarden i den mægtige Righovmester Mogens Gjæes Besiddelse, efter hvis Død (1544) Gaarden tilfaldt hans berømte Datter Birgitte Gjæ, som ægtede Herluf Trolle. Denne Gaard tilskiftede Kong Frederik II sig forat opføre sig et Slot i den skønne Skovegn med de rige Vildtbæner, som den gamle Indskrift vidner:

Frederik den anden god og from,
 Hans Naade gjorde dette Bytte,
 At Hyllersholm under Thronen kom,
 Og Herluf til Skovkloster flytte. 1560.

Bygningen af Slottet med tilhørende Kirke fremmedes med stor Iver, og skjønt Krigen senere i høj Grad lagde Beslag paa Rigets Midler, var Bygningen dog naaet saa vidt at der 1567 kunde ansættes »en Sognepræst til Slotskirken paa Frederiksborg«, Hr. Søren Olsen fra Roskilde. Aaret efter oprettedes den »kongelige Skole«. De 28 Disciple, der undervistes af en Skolemester og en Hører, fik fri Underholdning og Klædning, saa det var en Gunst at blive optagen i denne Skole. Da Disciplene ikke som andensteds vare nødte til at tigge deres Brød, og da Skolegangen var begrænset til sex Aar, kunde der stilles større Krav til dem end andensteds. Vi finde da ogsaa blandt Lærerne og Disciplene flere fremragende Personligheder. Skolens Liv blev dog ikke langt. »Vi ere«, skriver Frederik II i et Brev af 1586, »komne i Forfaring, hvorledes med Skolebørnene meget forsømmes, saa de ikke kunne holdes udi slig Tvang og Disciplin, og ej heller udi Lærdom og Optugtelse saa formeres og forfremmes, som det sig bør, af den Aarsag at Vi selv ideligen holde Hof paa vort Slot Frederiksborg, og de der daglig med gemene Hoftjenere kunne have Omgjængelse, hvoraf Ungdommen meget bliver forført og forkrænket«. Skolen blev derfor flyttet til Sorø. Først efter et halvt Aarhundredes Forløb blev der atter oprettet en Latinskole ved Frederiksborg.

I Aaret 1569 udstedte Frederik II et Brev, hvorved Hillerød blev gjort til en Kjøbstad, medens det samtidig bestemtes, at Slangerup skulde være en Landsby. Det gik dog langsomt med at faa Byen gjort til Kjøbstad, særlig fordi den manglede Adgang til Havet. Folk var bange for at bosætte sig der, da de frygtede for, at de ikke skulde kunne finde deres Næring der. Først i Christian IVs Tid naaedes det, at Byen virkelig blev en Kjøbstad, om end en af de smaa.

Christian IV ombyggede Slot og Kirke. Byen selv vilde gjerne have en egen Kirke, særlig forat skaffe Kirkebegravelse til Embedsmænd og bedrestillede Borgere, som nu maatte søge Gravsted i Herløv Kirke. 1621 f. byggedes en tarvelig Kirke i Hillerød, men den blæste om i en stærk Storm 1625, hvorefter der indrettedes en endnu tarveligere i en af Slottets Staldbygninger. 1655 befalede Frederik III, at der skulde bygges Kirke, men Krigen med Sverig forhindrede det, og siden er det ikke blevet til noget.

Mange kjendte Mænd have været knyttede som Præster til Frederiksborg Slotskirke, saaledes i Frederik IIs Tid den, for øvrigt særlig som Skolemand berømte Mester Hans Michelsen, der senere i en Række af Aar var den unge Christian IVs Lærer. Som Theolog tilhørte han sikkert nærmest den kryptokalvinistiske Retning, der i Niels Hemmingsen havde sin mest fremtrædende Repræsentant her i Landet. Fra 1613 til 1616 var den bekjendte Digter Anders Arrebo Præst ved Slotskirken. Blandt hans Digte, der indeholde mange skønne Naturskildringer, findes ogsaa en poetisk Beskrivelse af Fredriksborg Slot. Fra hans Haand have vi de første Oplysninger, vi besidde, om Menighedsforholdene i Hillerød. I kirkelig Henseende stod Arrebo og hans nærmeste Efterfølgere ganske paa den lutherske Orthodoxis Grund.

Sin mærkeligste Historie i kirkelig Henseende havde Hillerød i det attende Aarhundrede, da her var en Række Præster af mer end almindelig Betydning. Fra 1719 til

1725 var Nordmanden Peder Hersleb Præst her i Byen. Han var en Mand af udmærket Begavelse og Dygtighed, og tog sig derhos med stor Iver af Skolevæsenet og de Fattiges Forsørgelse. Da han saa, at Børnene i Herløv ingen Undervisning fik, skrev han derom til Kongen, og dette gav Anledning til, at 240 Skoler oprettedes paa Rytterdistrikterne, hvorved Stødet var givet til Almueskolernes Opkomst. Det var ligeledes ham, der fik bygget Hospitalet i Hillerød. Han var en mægtig og myndig Mand; han gav saaledes, da han senere blev Biskop i Norge, Befaling til, at ingen maatte blive viet, uden at de kunde læse i Bog. »Det er mærkværdigt«, skriver han senere, »saa hurtigt Folk lærte at læse«. Forandringen sporedes da ogsaa snart i forskellige Retninger. Men desværre for Stiftet — han virkede i Christiania — blev han snart forflyttet derfra. Da Sjælands Bispestol 1737 var ledig, blev Hersleb kaldet til at beklæde den; men Forholdene passede ham ikke her saa godt som oppe i Norge. Han bevarede dog stadig sin Indflydelse og ansaas som den mest veltalende Præst i Danmark. Hans Eftermand i Hillerød var en lidet betydelig Mand, ved Navn Isak Grundtvig; han var meget febrilsk og ængstelig i sin Optræden, og da han saaledes en Gang skulde prædike for Kongen, gik han fuldstændig fra Concepterne, blot fordi Kongen flyttede sin Stol, og han gjen-vandt aldrig siden fuldstændig sin Ligevægt.

Efter ham kom Kirkehistorikeren Erik Pontoppidan, der snart afløstes af Nicolai Brorson, en Broder til Salmedigteren, og en Mand, der havde udmærkede Gaver som Præst og paa en sjælden Maade forstod at drage Folk til sig. Begge tilhørte den pietistiske Retning, hvad ogsaa gjælder Brorsons Efterfølger, Sønderjyden Peter Wedel, og dennes Medarbejder Christian Jensen fra Bedsted i Mølleslesvig. Den sidste var af ydre Skikkelse overordentlig lille, men ellers en velbegavet og meget ivrig Mand. Hans Opgave var, som han selv sagde, først at prædike Troen ud af Folk, for senere at prædike den ind igjen. Mærkeligt er

det derfor, at det var hans egen Søn, Johannes Jensen, der senere som Præst her i Byen banede Rationalismen Vejen.

Ved Slutningen af forrige og i Begyndelsen af dette Aarhundrede stod det meget fattigt til i kirkelig Henseende. her i Hillerød; men vi vide, at der senere atter er kommet bedre Tider. Kilden, der er af Evighed, udtørres ikke. Hillerød har i vore Dage haft en saa begavet Præst som Hostrup, og Ordet forkyndes nu purt og rent. Taleren vilde slutte med det Haab, at om der end senere atter kunde komme trange Tider, der dog altid maatte være dem, der vilde øse af den Kilde, der alene kan læske Sjælens Tørst. Naar vi se, hvorledes de forskjellige kirkelige Retninger, der fra Tid til anden have været oppe i vort Folk, næsten alle have haft sine fremtrædende Repræsentanter her i Hillerød, forstaa vi, at Herren kan bruge meget forskellige Midler for at naa sit Maal¹⁾.

Angaaende Aftenmødet indeholder »Frederiksborg Amts Avis« følgende Referat.

Sammenkomsten i Slotskirken i Aftes havde fyldt alle Pladser paa Gulvet, hvor man i Anledning af Mødet sad med Ansigtet mod Orglet, medens Taleren stod paa Gulvet foran Forsamlingen.

De Herrer og Damer, der nylig ofrede sig for at kunne præstere noget smukt og stemningsfuldt ved Kirkekoncerten i Herløv, havde atter her beredvillig stillet sig til Raadighed, Hr. Organist Brøndt havde ligeledes vist Sagen sin Interesse, og her blev saaledes budt en sjælden Lejlighed til gratis at overvære en virkelig præsentabel Kirkekoncert. Intet Under, at Byens og Egniens Beboere i stort Tal havde fulgt Opfordringen. Efter at en Del af Musik-Programmet var udført, traadte Dr. H. Rørdam frem og fortalte en Del Træk af Livet paa den Tid, da Slottet blev til.

¹⁾ Foredraget er især gengivet efter Referatet i »Frederiksborg Amts Tidende«.

Mit Øje søgte — ytrede Dr. R. —, da jeg traadte ind i Kirken, først til Døbefonten, ikke blot paa Grund af Daabens Betydning, men denne Font har den særlige Interesse, at den er mærket med den Konges Navn, fra hvem Kirken har sin Oprindelse, nemlig Frederik den 2den, om hvem der dog, paa Grund af Kirkens senere Ombygning under Christian IV, kun er faa Minder her i Kirken. Det vides, at han i Antwerpen lod erhverve en Alabaster Altertavle til Kirken, Armstager og fine Kirkeduge, men de er her ikke mere. Svenskerne bortførte jo under Krigen mange Kostbarheder her fra. Paa Døbefontens Sider findes sammenslynget F og S, hvilket gjerne opfattes som Frederik den 2dens og Dronning Sofies Navne, men det kan ogsaa betyde »Fredericus Secundus«. Der har paa flere Punkter hersket Tvivl om denne Konge. Hans Valgsprog var paa Tydsk, men det kan ikke undre, naar man tænker paa, hvilken Rolle Tydsk spillede for den lutherske Menighed. Kongens Haandbibel er opbevaret, og det er Luthers tyske Bibel, men foran har Kongen skrevet paa Dansk, hvornaar han begyndte og sluttede Læsningen. Han begyndte derpaa den 20. Januar 1566, under Krigen med Svenskerne, og han havde gennemlæst den Aaret efter; han tilføjer: »Gud unde mig at have læst den Gud til Ære og min Sjæl til Salighed«. Han var saaledes en flittig Bibellæser.

Maaske staar denne Konges Navn for mange i en vis Taage, og andre har maaske hørt om, at han var forfalden til Drik, og tænker sig ham derfor som en ordinær Drukkenbolt; de har end videre hørt om hans Krige, og saa forestiller de sig, at Folket udsugedes, og at Frederik IIs Tid var en ulykkelig Tid. Dette er urigtigt. Da Kong Jakob den 6te af Skotland 1594 fik en Søn, skrev han til dennes Bedstefader, Hertug Ulrich af Meklenborg: »Tænk Dig, han ligner den store Kong Frederik den 2den af Danmark«. Saaledes var dennes Ry 5 Aar efter hans Død, og det tyder paa, at der har været noget ved den Mand. Uagtet Krigene i den første Del af hans Regjeringstid blev hans Historie, og

navnlig de sidste 18 Aar, nogle af de lykkeligste, Danmark har haft. En Historiker bemærker, at han havde stor Evne til at udse sine Folk, og ingen kunde vise større Selvfornægtelse end Frederik den 2den med Hensyn til at lade dygtige Folk have fri Hænder til at virke. Da Krigen med Sverig havde udtømt Rigets Midler, indkaldte han saaledes den udmærkede Finansmand Peder Oxe, der levede landsforvist og var betragtet som en Ulfeldt, ja skal have lovet Penge til den, der tog Kongens Liv. Og han forsonede sig saaledes med Peder Oxe, at der aldrig mere blev Uvenskab mellem dem, og gjorde ham til Righofmester, og Peder Oxe blev maaske den dygtigste Finansmister, Landet har haft. De store Minder fra den Tid er Minder om, hvad Reformationen havde udrettet. Banebryderne for det ny kan saa let gaa for vidt; der falder store Ord og stærke Slag, og saaledes gik det ogsaa ved Reformationen, den største Omvæltning paa Aandens Omraade siden Kristendommen. Men naar Fredens Tid kommer, skal det vise sig, hvad Bevægelsen duer til, og det viste for Reformationens Vedkommende de mange store Skikkelser paa Frederik den 2dens Tid, saasom Krigsheltene Peder Skram, Herluf Trolle og Frants Brockenhus; men højere sætte vi dem, der i Fredens Dage gavned Fædrelandet: de kongelige Kanslere Johan Friis og Niels Kaas, Statsmændene Peder Oxe og Christoffer Valkendorff, Videnskabsmændene Niels Hemmingsen, Anders Sørensen Vedel, Arild Hvitfeldt, Tyge Brahe, og mange skjønne, ædle Kvindeskikkelser, der ved Siden af dyb Religiositet viste Dygtighed i det praktiske Liv, som Birgitte Gjøe, Elsebe Krabbe o. a. Vi finde hos dem saadanne Exempler paa Gudsfrygt og ædelt Mod til at bære tunge Tider, at vi maa erkjende, at den Tid, der fik sin Kraft fra Reformationen, nok er værd at tegne. — Taleren skildrede flere af Tidens bekjendte Skikkelser og sluttede derefter med en Tak til de mange Tilhørere og til dem, der havde glædet Forsamlingen med Sang og Musik.
